

ATATÜRK'ÜN CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİNDE KORKU SİYASETİNİN KULLANIMI*

Mehmet KILIÇ *

ÖZET

Bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygı ve üzüntü olarak tanımlanan korku; insanın bilinen en köklü ve en eski duygusudur. Bundan dolayıdır ki insanın bu duygusu sürekli olarak kullanılmıştır. İnsanları kontrol altında tutup istedikleri gibi yönlendirebilmek için korku hayatın birçok alanında kullanılmıştır. Korkunun kullanıldığı alanlardan birisi de siyasettir. Siyasette korku faktörünün kullanılarak toplumun yönlendirilmesi olan korku siyaseti Türkiye Cumhuriyeti'nde cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kullanılmıştır. Özellikle cumhurbaşkanlığı makamının temsil ettiği laik düşünce Türkiye'de hemen her cumhurbaşkanlığı seçiminde korku siyasetini kullanarak seçimlerde halkı yönlendirmek istemiştir. Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olan Atatürk'ün cumhurbaşkanlığı seçiminde korku siyasetinin nasıl kullanıldığı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Korku Siyaseti, Türkiye, Cumhurbaşkanlığı, Seçim, Atatürk.

* İlgili makale aynı yazarın "Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde Korku Siyasetinin Kullanılması" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

* Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktorası, mehmetkilig2@gmail.com

ABSTRACT

Fear which is described as anxiety and sadness towards danger or a belief of danger is one of the oldest feelings of human being. It is because of this reason that this feeling has always been used. Fear has been used to keep people under control in order to lead them according to their wishes or ideas. Fear politics is one of the fields that fear is used. Fear politics which is based on the use of fear for directing the society has been used presidential elections of Turkey. Since the presidency is the symbol of secularism in Turkey, fear politics has been used to direct the society. In this paper the use of fear politics in the election that Atatürk was chosen as the first president of Turkey is going to be studied.

Key Words: Fear Politics, Turkey, Presidency, Election, Atatürk.

1. KAVRAM OLARAK KORKU VE KORKU SİYASETİ

1.1. KORKU KAVRAMI

Korkunun; etimolojik olarak bazı kaynaklarda Arapça خوف kelimesinden¹ bazı kaynaklarda ise ilk defa Orhun Yazıtları'nda kullanıldığı için Göktürkler'den² geldiği belirtilmektedir. Korkunun bilimsel anlamda ilk kez kullanımıyla ilgili farklı görüşler mevcut olsa da Neuman ve Levi'ye³ göre korku tarihte bilimsel anlamda ilk kez Aristo tarafından tanımlanmıştır. Aristo'nun; kendi klasikleri arasında sayılan Retorik'te yaptığı bu tanımlamaya göre *korku, gelecekte kurgulanan yıkıcı veya acı verici bir kötülüğe dayalı bir acı veya rahatsızlıktır*. Aristo'nun bu ifadelerinden de görüldüğü gibi korkuya bakış açısı negatiftir ve korku rahatsızlık verici bir duygudur. İnsanda birçok duygunun var olduğu bilinmektedir.

Korku kavramı ilk kullanıma girdiği günden bugüne kadar birçok farklı şekillerde tanımlanmıştır. Korku; Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından *bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygı, üzüntü*⁴ olarak psikoloji alanındaki tanımında ise *gerçek veya beklenen bir tehlike ile yoğun bir acı karşısında uyanan ve coşku, beniz sararması, ağız kuruması, kalp, solunum hızlanması vb. belirtileri olan veya daha karmaşık fizyolojik değişmelerle kendini gösteren duygu* şeklinde tanımlanmaktadır. Cüceloğlu⁵ ise korkuyu; içinde bulunulan ortamın algılanmasıyla ortaya çıkan, iç organları harekete geçiren, bedende, davranışta ve bilinçte kendini belirten duygusal bir süreç olarak tanımlamaktadır. Psikoloji bilimine önemli katkılarda bulunan Freud⁶ ise insanoğlunun özellikle tabiat ve ölüm karşısında çaresiz olduğunu ifade ederek; böyle bir çaresizliğin ise sürekli bir korkuya ve insanoğlunun doğal narsizminin zedelenmesine neden olduğunu belirtmektedir. Burada Freud'un korkuya yaklaşımında da yine insanoğlunun çaresizliği göze çarpmaktadır. Çünkü Freud'a göre eğer korku olmamış olsaydı insanoğlu narsizmini rehber edinecek ve

¹ <http://www.etimolojiturkce.com/arama/korku>, (Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2015)

² <http://www.nisanyansozluk.com/?k=kork-&lnk=1>, (Erişim Tarihi: 28 Temmuz 2015)

³ Yair Neuman and Mor Levi, (2003), "Blood And Chocolate A Rhetorical Approach to Fear Appeal", *Journal of Language and Social Psychology*, 22.1, pp. 29-46.

⁴ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=tdk.gts.54eef19c8eec99.369.99762, (Erişim Tarihi: 28 Temmuz 2015)

⁵ Doğan Cüceloğlu, (1998), *İnsan Ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları*, İstanbul, Remzi Kitabevi, s.264.

⁶ Sigmund Freud, (2009), *Uygarlığın Huzursuzluğu*, Çev. H. Barışcan, İstanbul, Metis Yayınları, s.17.

böylelikle öz benliğiyle yaşayacaktı fakat korku böylesi doğal bir yaşamın önüne geçerek insanların yapay yaşamlarına sebep olmuştur.

1.2. KORKU SİYASETİ

Korku siyaset yapımcılar tarafından da sıklıkla başvurulan bir duygudur. Korku kimi zaman toplumları bir arada tutmak için kimi zaman ise belli politikalara meşruiyet kazandırmak için kullanılır. Çünkü korku; toplumları bir arada tutmaya yarayan ve aynı zamanda sözkonusu toplumlara akıl almaz davranışlar yaptıran en etkili silahtır. Korku insanlık tarihi kadar eskidir. Çünkü insanda var olan bir duygudur fakat korkunun siyasi amaçlar için kullanımı ise kapitalizmle birlikte başlamıştır. Bundan dolayıdır ki Duhm⁷ da korkunun *kapitalizmin malı, ürünü ve yapı taşı* olduğunu belirtir. Çünkü günümüz dünyasında korku artık kapitalizmin bir nesnesi olmuş ve korku üzerinden ekonomik rantlar elde edilmeye başlanmıştır. Bundan dolayıdır ki Giddens ve Beck'in de vurguladığı gibi korku, günümüz risk toplumu için anahtar kelimedir.⁸ Çünkü korkutulan birey veya bireylerden istenen her şeyi yapmalarını sağlamak böylelikle daha kolay bir hale gelir.

Korkunun yüzyıllar boyunca toplumları kontrol etmek için kullanıldığı noktasında hemfikir olan Altheide,⁹ Furedi¹⁰ ve Glassner¹¹ korku siyaseti ile ilgili olarak şunları belirtmektedirler:

“Korku özellikle ABD ve Batı Avrupa’da sosyal kontrol amaçlı olarak bir hayli kullanılabilen bir kavram olmuştur. Korkunun günlük hayatta fazla bir şekilde kullanılması zamanla bir “korku söylemi” oluşturmuştur. Korku bildik bir tecrübe ve beklenti haline geldiği zaman korku siyaseti için gerekli olan sembolik ortamda olgunlaşmış olur. Irak’taki savaş, terörizm ve suçla ilgili kaygılar korku siyasetini beslemiş ve desteklemiştir.”

Bundan dolayıdır ki Çetin’in de belirttiği gibi Popper, her türlü toplumsal ve siyasal değişimin kötü ilan edilip durdurulmak istendiği; bireylerin toplumsal birlik ve bütünlük

⁷ Dieter Duhm, (2009), *Kapitalizmde Korku*, Çev. Sargut Sölçün, İstanbul, Kırmızı Yayınları, s.52-58.

⁸ David L. Altheide and R. Sam Michalowski, (1999), “Fear in the News”, *The sociological quarterly*, Vol. 40.3, pp.475-503.

⁹ David L. Altheide, (2002), “Towards a Mapping of the ‘E’ Audience.” In *Postmodern Existential Sociology*, edited by Joseph A. and John M. Johnson Kotarba, Thousand Oaks, Calif, Sage Publications, pp.41-62.

¹⁰ Frank Furedi, (1997), *Culture of Fear: Risk-Taking and the Morality of Low Expectation*, London, Cassell.

¹¹ Barry Glassner, (1999), *The Culture of Fear: Why Americans Are Afraid of the Wrong Things*. New York, Basic Books.

içerisinde eritilip siyasal iktidara uyumlulaştırıldığı; faşist propaganda ile toplumun bir bütün halinde örgütlendirildiği; mutlak iyiliğin sadece devlet için öngörülüp bireysel özgürlük ve mutluluk aramanın yok edildiği; bireylerin haklarından değil görevlerinden bahsedildiği; devletin sıhhatli, kuvvetli, birlikli ve istikrarlı olması için organizmacı toplum modeliyle örülmüş bütüncül egemenliğin olduğu; bireylerin bağımsız hareket etme yeteneğini yok edecek çocuk yaştan itibaren başlayan bir eğitim sisteminin olduğu; devleti korumanın her şeyden üstün olduğu ve ona itaatin en büyük erdem kabul edildiği; devletin elindeki tüm gücünü vatandaşlarının yaşamlarını denetlemek için kullandığı; adaletin devletin, ulusun, sınıfın, partinin kudreti, sıhhati ve istikrarı için yararlı olan şeylere indirildiği siyasal sistemi totaliterizm olarak tanımlar.¹²

Böyle toplumlarda ise algı yönetimi totaliter rejimler için çok büyük önem taşır. Çünkü bireyler kendi bireyler fikirlerini ifade edebilme özgürlüğünden yoksun, siyasi ya da günlük herhangi bir olaya tek bir bakış açısıyla bakmaya zorlanıyorlar. Bireyler sahip oldukları haklarından ziyade hükümetlerine karşı yerine getirmek zorunda oldukları görevlerle daha çok ilgileniyorlar. Ayrıca devleti her türlü yıkım ya da zarardan korumak için küçük yaşta başlayan bir eğitim sisteminden bahsediyor. İleride ki konu başlığı altında da ele alacağımız üzere eğitim korku siyaseti ve algı yönetimi için önemli bir ere sahiptir. Çünkü eğer bireyler küçüklükten itibaren devletin ya da baskın güçlerin istediği yönde eğitilirse bu bireyler daha sonra devletin önemli pozisyonlarına geldiklerinde istenilen tarafa yönlendirilmeleri ya da istenilen fikirlere sahip olmaları daha kolay sağlanır.¹³ Bu özelliğinden dolayıdır ki gerek algı yönetimi gerekse algı yönetiminin de içine dâhil olduğu korku siyaseti miktarı değişkenlik göstermek kaydıyla her toplumda kullanılmıştır. Türkiye’de de özellikle cumhurbaşkanlığı seçimlerinde korku siyaseti kullanılmıştır. Korku siyasetinin kullanıldığı ilk cumhurbaşkanlığı seçimi ise Atatürk’ün cumhurbaşkanlığı seçimidir.

¹² Halis ÇETİN, (2004), “Özgürlüğe Karşı Güvenlik: Hayek’in “Kölelik Yolu” Eserini Yeniden Okumak”,
C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, s. 3.

¹³ Çetin, agm, s.4.

2. ATATÜRK'ÜN CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİNDE KORKU SİYASETİNİN KULLANILMASI

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna giden yolu on dokuzuncu yüzyılda Osmanlı'nın modernleşme sürecinde aramak gerekmektedir. Bu yüzyıl ile beraber devlet içerisindeki yapısal değişiklikler ve bu değişikliklere yöneticileri zorlayan iç ve dış etkenler yeni bir devrin de başlangıcını işaret etmekteydi. Öncelikle klasik dönemdeki gaza ruhunun yerini yavaş yavaş laik bir şehirli kültür almaya başlamış, endüstrileşmenin de etkisiyle bu kültür hem zenginleşme hem de laikleşme eğiliminde olmuştur.¹⁴

Bu tarz modernleşmeye toplumu iten saik ise endüstrileşmiş bir batı toplumu karşısında geleneksel yapısıyla sürekli geri kalan ve mevzi kaybeden bir Osmanlı toplumunun olmasıdır. Bunun yanında her etkinin bir tepki doğurması gerçekliğinin olduğu dünyada, bu tip modernleşmeye karşı çıkan başka bir toplum yapısı da yanı başında mevcudiyetini devam ettirmekteydi.¹⁵

Devlet eliyle modernleşme çabalarının özellikle gün yüzüne çıktığı Tanzimat döneminde eğitim alanında çok önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin en dikkat çekenlerinden bir tanesi ise eğitimi laikleştirme çabasıdır. Bu çabaların yanı başında diğer bir önemli gelişme ise Osmanlı devletinin bürokratik elitini bundan böyle kendi laik okullarında yetiştirme isteğiydi.¹⁶

Bir taraftan geleneksel ve dini kurumlar ihmal edilirken,¹⁷ diğer taraftan Tanzimat ile beraber laik kurumlara çok büyük önem verilmiş ve bunların ders müfredatları batıdaki bilimsel gelişmelere göre ayarlanmıştır. Özellikle merkezin güçlendirilmesi dürtüsü ile hareket eden Osmanlı eliti, öncelikle önemi orduya vermiş, hem eğitimi hem talimi hem de yeniden yapılandırılması ile özel olarak ilgilenmiştir. Bu manada orduda yapılacak talimleri desteklemek üzere batıdan uzmanlar getirilmiş, eğitim müfredatları batı standartlarına çekilmiştir. Ancak bunun yanında askerlere tevdi edilmiş olan vatanı koruma görevinin

¹⁴ Cyril Edwin Black, (1986), *Çağdaşlaşmanın itici güçleri*. Vol. 27. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 77.

¹⁵ Kemal H. Karpat, Akile Zorlu Durukan ve Kaan Durukan, (2002), *Osmanlı Modernleşmesi: Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus*, İmge Kitabevi, s. 16-18.

¹⁶ M. Şükrü Hanioğlu, (2008), *A Brief History of The Late Ottoman Empire*, Princeton, Princeton University Press, s.102.

¹⁷ İlber Ortaylı, (1999), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 86

bütün eğitimleri boyunca çokça tekrarlanması ve bu anlayış üzerine yetişmeleri neticesinde bir bürokratik elit olarak devlet işlerine çok daha fazla ilgi duymaya başlamışlar ve siyasetin içine girmişlerdir.¹⁸

Bunun yanında Osmanlı ordusunu büyük ölçüde siyasileşmeye iten sebeplerin başında Balkanların durumu gelmekteydi. Hem de bölgedeki ayrılıkçı faaliyetleri mütemadiyen şahit olmuşlar ve devleti içinde bulunduğu badireden kurtarmaya çalışmışlar hem de içinde buldukları Balkan coğrafyasında batılı fikirlere çok yakın durmuşlardır. Birbirlerine gösterdikleri yakınlıkla siyasi görüşlerini de birbirlerine açmaya başlayan Osmanlı zabitleri, bir taraftan yıkılışı görmekte, diğer taraftan da buna çare olacak siyasi fikirleri ortaya dökmektedirler.¹⁹

Devleti kurtarma noktasındaki amaçlarını gerçekleştirmek üzere ortaya çıkmış olan İttihat ve Terakki Fırkasına üye olmuşlar, bununla beraber birçok siyasi hadiselerin içine girerek önemli ölçüde tecrübe kazanmışlardır. Bunun yanında özellikle yirminci yüzyılın başında devletin önemli ölçüde gerilemesine sebep olan Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşını bizzat tecrübe eden ordu mensupları, cumhuriyete giden yolda önemli ölçüde siyasi tecrübe kazanmışlar ve dış konjonktürü ve bu durumda devletin yapabileceklerini çok iyi tetkik etmişlerdir denilebilir.

Cumhuriyeti kuran kadroların Osmanlı devleti içerisindeki bu serencamı dikkate alındığında, hem batılı tarzda bir eğitim almışlar, hem birer entelektüel olarak yetişmişler hem de devlet işlerinde önemli ölçüde tecrübe kazanmışlardır. Tüm bunlara ilaveten devletin son dönemdeki yıkılışını görmüşler, Balkanlardaki ayrılıkçı hareketlere şahitlik etmişler, aynı zamanda da devletin olanakları ile ilgili realist bir bakış açısı kazanmışlardır. Bunun yanında son 10 yıllık süreçte hem Balkan Savaşlarını görmüşler, hem Birinci Dünya Savaşına şahitlik etmişler hem de savaş sonunda galip devletlerin tutumlarına muhatap olmuşlardır. Birinci Dünya Savaşının sonunda ortaya çıkan konjonktürde, korkunun bir siyasi araç olarak kullanılmasının çok ötesinde herkesin içinde samimi olarak hissettiği bir durum olduğu görünmektedir.

¹⁸ Ahmet Turan Alkan, (2006), *II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*, Ufuk Kitap, s. 23.

¹⁹ Alkan, a.g.e., s.45-73.

Osmanlı Devletinin adeta fiili olarak sonunu getiren Mondros Mütarekesi, özünde birçok korku unsurunu da barındırmaktaydı. Yenilginin mutlak olarak anlaşılması üzerine İstanbul'un işgal edilebileceği korkusu, 14 Ekim 1919 tarihinde göreve başlayan Ahmet İzzet Paşa hükümetini acil harekete geçmeye de zorlamaktaydı. İtilaf Devletleri ile ateşkes için girişimlerde bulunmaya başlayan hükümet, ilk etapta Makedonya'da bulunan Fransız komutanlarıyla irtibata geçmek istese de bunda başarılı olamadı²⁰. Sonrasında Büyükkada'da konuk olan General Charles Townshend'in kendisi böyle bir teklif iletince²¹, görüşmeler başlamış ve sonrasında Akdeniz'de bulunan İngiliz filosuna Osmanlı'nın ateşkes istemini iletmek üzere yola çıkmıştır.

Bu ateşkes antlaşmasının getirdiği psikolojik ortama bakıldığında, bir tarafta savaşa devam edecek güçte olamayan Osmanlı Devleti, diğer tarafta Birinci Dünya Savaşı boyunca aralarında yaptıkları gizli anlaşmalar Sovyet Rusya tarafından duyurulan İtilaf Devletleri vardı. Bu durumda da Osmanlı'ya karşı nasıl davranılacağı konusunda özellikle İngilizlerde ikilemler oluşmaya başlamıştı. Çünkü Anadolu'yu işgal etmeme taahhüdünde bulunmak istemelerine karşılık diğer devletler, gizli anlaşmalarda kendilerine verilecek yerlerden vazgeçileceği anlamı çıkardıkları için bu duruma karşı çıkmaktaydılar.²² Bu durumda İngiltere, hem Osmanlı'ya ateşkesi kabul ettirecek bir yol aramaya koyulmuştu hem de kendi müttefiklerini memnun edecek bir yol arayışına girmişti. Diğer taraftan Osmanlı Devletine bakıldığında, görüşmeler yapmak üzere görevlendirilmiş olan Rauf Bey'in de ileri derecede ümitsizlik içinde olduğu görülecektir. Çünkü artık Osmanlı'nın herhangi bir cephede savaşa devam edecek hali yoktu.²³

Diğer taraftan, boğazların İngiliz ve Fransız gemilerine açılmasına razı olan Osmanlı Devleti için en büyük korku Anadolu'nun işgal edilebilme ihtimaliydi ki bununla da Mondros'un yedinci maddesinde karşılaştı. Bu durumu kesinlikle kabul edemeyeceğini ileten Osmanlı yönetimi, sonrasında İngilizlerin bu konudaki yumuşatıcı tavırlarına

²⁰ Âli Türk geldi, (1984), *Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Ankara, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay., s. 29.

²¹ Charles Vere F. Townshend, (1920), *My Campaign in Mesopotamia*, London, Thornton Butterworth Ltd., s. 376-377.

²² Gwynne Dyer, (1972), "The Turkish Armistice of 1918: 2. A Lost Opportunity: The Armistice Negotiations of Moudros," *Middle Eastern Studies*, Vol:8, s. 316

²³ Dyer, a.g.m., s. 319.

kanmışlardı. Dolayısıyla korkuyla beraber bu maddeyi kabul etmek zorunda kaldılar.²⁴ Ateşkesin hemen ardından 13 Kasım'da İstanbul işgal edilmiş ve İtilaf Devletlerinin bu şehre yerleşen birlikleri ateşkesin uygulanmasını denetleme kisvesi altında bütün bir şehirde tehdit ve şantajlarla korku havası estirmişlerdir.²⁵

Aslında daha baştan Mondros Ateşkesinin kendisi ve devamında gelen işgaller bütün ülkede bir korku havasını ve bir noktada da yılgınlığı ortaya çıkarmıştı. Sonrasında ortaya çıkacak gelişmeler ise bu havayı iyice sertleştirir ölçüde cereyan edecektir. Bu ateşkestən sonra ülke içerisinde büyük ölçüde ümitsizlik havası esmeye başlamıştı. Hemen sonrasında başlayan işgaller ise bu karamsarlığı sürekli tırmandıran bir etki oluşturmaktaydı.²⁶

Bundan sonra işgale başlayan İtilaf Devletlerine de savaşı başlatanları yargıladıkları izlenimi vermeye çalışan Osmanlı yönetimi, 16 Şubat 1919 tarihi itibariyle Fevkalade Darus Saadet Divan-i Harb-i Örfisi'ni kurmuş ve savaş suçlularını bu mahkemede yargılamaya başlamıştı. Bu arada gelişmeler tüm hızıyla devam etmekte ve işgal edilen illere yenileri eklenmekteydi. Bu arada tutuklamalar ve idamlar da bir taraftan devam etmekteydi.²⁷

Bu korku ortamı sadece siyasi arenada hüküm sürmemekteydi. Aynı zamanda toplumda da önemli kırılmalara sebep olmuştu. Özellikle de işgalci güç olan İngilizlerin hem devlet işlerinde çalışanlara hem de halka karşı ikinci sınıf insan muamelesi, insanlardaki yılgınlığı artırıcı etki yapmıştı.²⁸ Tarihler 16 Mart 1920'yi gösterdiğinde ise İstanbul'un resmen işgali gerçekleşmişti. Bu işgal neticesinde askeri ve mülki bazı kurumlar ele geçirilmiş ve bazıları da tutuklanmıştır.²⁹

Sonrasında ise 15 Mayıs 1919'da İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmiş ve bu ilde bulunan bazı yabancı unsurlar tarafından coşkuyla karşılanmışlardır. Hâlbuki bu durumun

²⁴ İhsan Şerif Kaymaz, (2008), "Mondros: Bir Ateşkesin Tahlili", *21. Yüzyıl Dergisi*, Ekim/ Kasım /Aralık Sayısı, s. 255.

²⁵ Zekeriya Türkmen, (2000), "30 Ekim 1918 Tarihli Mondros Ateşkes Antlaşmasına Göre Türk Ordusunun Kuruluş Ve Kadrosuna Bir Bakış", *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, Sayı: 11, s. 630.

²⁶ Türkmen, a.g.m., s. 617.

²⁷ Salahi R. Sonyel, (2010), *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, s. 13.

²⁸ Özer İlbeyi, (2003). "Mütareke Ve İşgal Yıllarında Osmanlı Devletinde Görülen Sosyal Çöküntü Ve Toplumsal Yaşam", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 14 (14), s.247-271.

²⁹ Gürkan Fırat Saylan, (2014), "İstanbul'un Resmen İşgali (16 Mart 1920)", *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, Cilt 11, Sayı 41, s. 17.

getirebileceği olumsuz sonuçlar, özellikle Türkler için geri dönülmez bazı noktalara olayları sürükleyebilirdi. Çünkü yabancı unsurların sevinmelerine karşılık, Türkler arasında kışkırtıcı hareketlerde bulunanlar çıkabilirdi. Nitekim İngilizlerin isteği de bu yöndeydi denilebilir. Çünkü Mondros Ateşkesinin onlara verdiği çok büyük kozlar vardı. Bu kozlardan bir tanesi de İtilaf Devletlerinin güvenliklerini tehlikede gördükleri bölgeleri işgal etme haklarının olmasıydı. Nitekim birçok Türk yetkili halkın böylesi bir girişimde bulunarak yabancı unsurlara saldırarak olmasından korkmaktaydılar. Çünkü böylece güvenliğin sağlanamadığı gerekçesiyle İzmir'i Yunanlılara verebilirlerdi. Bunun yanında İzmir'den karaya çıkan Yunan ordusu, ilerlediği yerlerde insanları korkutacak ve yıldırarak birçok hareketlerde de bulunmuştur. Bu durum ise toplumdaki korkuyu artırıcı diğer bir etki oluşturmuştur.³⁰

Bu gelişmelerin öncesine bakıldığında ülke için çok büyük felaketler getirmiş olan Birinci Dünya Savaşında silahaltına alınan üç kişiden biri evine dönebilmişti. Bu dönemde yine Ermeni meseleleri büyük bir problem olarak ülkeyi önemli ölçüde tehdit etmişti. Daha da öncesine bakıldığında Balkan Savaşlarıyla beraber büyük bir nüfus mübadelesi yaşanmıştı.³¹

Bu korku ortamını sadece Türkiye ile sınırlı görmek çok doğru olmayacaktır. Diğer bütün ülkelerde de bu ortamlar oluşmuş ve yirminci yüzyıl adeta korkularla dolu bir yüzyıl olarak başlamıştır. İşte böylesi korkularla dolu olan bir ortamda da korku siyaseti gütmek son derece olağan bir durum olmuştur. Hatta ötesine geçildiğinde birçok mahkemelerin kurulması ve yargılamaların infazlara dönüşmesi bu korkulara yenisini eklerken, olası muhaliflere karşı da büyük bir gözdağı vermektedir.

Mustafa Kemal'in Samsun'a hareketinden önce, İstanbul'da çok ağır bir havanın olduğu ve işgal kuvvetlerinin adeta cirit attığı bir ortam bulunmaktaydı³². Bunun yanında Anadolu'da özellikle Ermeni ve Rum tehdidinin de ileri derecede hissedilir olması³³, Erzurum'da bir yerel kongre hazırlıklarına sebep olmuştu. Savaştan çıkmış bütün bir ülkenin

³⁰ Zekeriya Türkmen, (2001), "İzmir'in İşgali Olayı Ve Yunanlıların XVII. Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp Ve Yağmalama Hareketi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 10, s. 123.

³¹ Taha Akyol, (2008), *Ama Hangi Atatürk*, İstanbul, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık, s. 13

³² Kemal H. Karpat, (2012), *Türk Demokrasi Tarihi*, 3. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, s. 119.

³³ Selçuk Ural, (2002), "Ali Galip Olayı'nın Milli Mücadele Taraftarı Gazetelerdeki (İrade-i Milliye ve Albayrak) Yankıları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 8 Sayı: 29, s. 161.

tekrardan işgal edilmekle yüz yüze kalması, her tarafta korkuyu ayrıca artıran bir etken olmuştur.

Aslında ortamın sürekli olarak gerilim artırdığının başka bir örneği de Ali Galip Olayı olmuştur. Damat Ferit Paşa'nın emriyle Elazığ Valisi Ali Galip, Sivas Kongresini basıp Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklamak isteyecektir Bunun yanında Erzurum kongresine katılan bazı delegeler, Sivas Kongresine gelmek istemeyecektir. Bunun ise önemli sebeplerinden bir tanesi gerek İtilaf Devletlerinin gerekse İstanbul Hükümetinin baskılarından korkmalarıydı.³⁴

Bir taraftan işgallerin devam ettiği, bir taraftan da kendi içinde siyasi çekişmelerin kol gezdiği bir ortamda, 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi kurulurken, oradaki dini havayı ele almak gerekmektedir. Öyle ki 23 Nisan hem Cuma gününe denk getirilmiş hem de Hacı Bayram Camiindeki namazdan sonra dualarla açılmıştır. Bunun da ötesinde Hamdullah Suphi'nin anılarında bahsettiği şekliyle, "*Ortalık insan kaynıyordu ama hocalar kendilerine has kıyafetlerle ve sayılarının çokluğuyla hemen dikkat çekiyorlardı.*"³⁵

Meclisin ilk açıldığı günlere bakıldığında yine dini vurgunun ileri derecede olduğu ve halifeyi ve padişahı koruma üzerine vurgular yapıldığı göze çarpmaktadır. Mustafa Kemal Paşanın 24 Nisan 1923 tarihli Meclis'teki gizli celsedeki konuşmalarından şu bölümler dikkate değerdir:

"Bittabi selâmet ve necat için yegâne (müracaat ettiğimiz memba) (2) kuvayi âlemi islâmiyet olmuştur. Âlemi islâmiyet bir çok noktai nazarlardan milletimizle, devletimizin istiklâlile yakından ve fevkalâde bir surette alâka ve merbutiyeti diniyesi olmakla ve bu veçhile bütün âlemi islâmın manen bize muavin ve müzahir olduğunu zaten kabul ediyoruz."³⁶

Burada dini vurgular ve diğer Müslümanlarla yardımlaşmak üzerine konuşmaktadır. Burada dikkat çeken nokta özellikle kurtuluşa ermek için İslam aleminin kuvvetine ihtiyaç duyduklarını ifade etmesiydi. Ayrıca aynı günkü konuşmanın içinde dikkat çeken başka bir

³⁴ Ural, a.g.m., s. 162.

³⁵ Hamdullah Suphi Tanrıöver, (1968), *Anılar*, İstanbul, Menteş Kitabevi, s. 280.

³⁶ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, 24 Nisan 1336 (1920), Devre: 1, İctima: 1, Cilt 1, s. 2.

unsur ise o gün itibariyle Hilafeti kurtarma noktasındaki vurguya karşılık, Damat Ferit hükümetini eleştirmeye başlamasıdır.

“Vaziyet bu suretle tenevvür ettikten sonra hareket için iki şeyden birine karar vermek lâzımdır. Birincisi; İstanbul muhitinin Ferit Paşa Kabinesinin kabul ettiği şeyi kabul etmek şerefimizi, hayatımızı, her şeyimizi bırakmak yani İngilizlere esir olmaktır. O zaman yapılacak mesele yoktur... Merkezle anlaşmak meselesi hakkında, merkez demek, yani makam saltanat ve hilâfet olan İstanbul demektir, İstanbul düşmanın resmen ve fiilen tahtı işgalindedir. Bu gün İstanbul demekle Londra demek arasında hiç bir fark yoktur. İşte Londra mahiyetinde bulunan İstanbulda maatteessüf bütün âlemi islâmın perestîşkârane merbut olduğu Halîfemiz ve ecdadı kiramımızın bize en kıymetli yadigârı olan padişahımız kalmış bulunuyor. İrtibat arasak arasak bu makamı muallânın tavassutu olabilir... Ancak nazarı dikkati âlinizi celbederim ki halifei mukaddesimiz Efendimiz Hazretleri edayi salât için Camiye gittikleri zaman kendilerini muhafaza eden kıtaatı askeriye islâm askeri değildir. İngiliz askeridir. Bu şeraiti elimeye duçar olmuş olan Padişahımızla hususî temas dahi mümkün olamaz.”³⁷

Özellikle hocalarla ve hilafet taraftarlarıyla dolmuş olan bir mecliste, Mustafa Kemal Paşanın hilafete ve saltanata tazim derecesindeki sitayişleri ve diğer taraftan İstanbul Hükümetini hedef alarak eleştirmesi aslında bir siyasi manevranın gereği olarak ortaya konulmuştu. Bu haliyle meclisteki hocalar ve hilafet taraftarları da motive edilmekteydi. Ancak zaman içerisinde birçok konuda ihtilafa düşen milletvekillerinin olduğu mecliste karar almanın çok zor olması üzerine 5 Eylül 1920 tarihinde Nisab-ı Müzakere Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunun 5. Maddesi şöyledir: *“Her dairei intihabiyeden beş âza intihabı itibariyle heyeti mecmuasının nisfindan bir fazlası nisabı müzakeredir.”³⁸* Bu madde ile beraber meclisten bir kanun çıkarmanın da yolu açılıyordu. Yani meclisin toplam sayısının yarısından bir fazlası mecliste varsa görüşmelere geçilebilirdi. Bununla beraber daha sonra 10 Mayıs 1921 tarihinde Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Müdafaa-i Hukuk grubu kurulmuştur ki bu grubun ortak hareketiyle birçok kanunun da çıkarılmasının önü açılmıştır. Ancak yine de kanunlar kolay çıkmamış ve üzerinde hararetli tartışmalar olmuştur³⁹.

³⁷ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, 24 Nisan 1336 (1920), Devre: 1, İctima: 1, Cilt 1, s. 8-9.

³⁸ Nisabı Müzakere Kanunu, Ceridei Resmîye ile Neşir ve İlân: 21 Şubat 1337 - No. 3

³⁹ İhsan Güneş, (1981), “I. Türkiye Büyük Millet Meclisinde II. Müdafaa-i Hukuk Grubunun Programı (II. Grub'un)”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 14 Sayı: 25, s. 117-118.

Aynı kanunun birinci maddesi ise şöyledir: “*Büyük Millet Meclisi, hilâfet ve saltanatın, vatan ve milletin istihlâs ve istiklâlinden ibaret olan gayesinin husulüne kadar şeraiti âtiye dairesinde müstemirren inikat eder.*” Bu maddenin günümüz Türkçesi ile ifade edilmiş tarzı ise şöyle olabilir: “*Büyük Millet Meclisi, Hilafet ve Saltanatın, vatan ve milletin kurtuluş ve istiklalinden ibaret olan gayesinin husulüne kadar fasılasız toplanır.*”⁴⁰

Burada hilafet ve saltanatın kurtarılmasından bahsederek aslında yine bir hilafet ve saltanat yanlısı bir anlayış benimsenmiştir. Ancak bunun sadece konjonktür itibarıyla böyle olduğu da gelecek olaylar tarafından tasdik edilmiştir. Ancak burada dikkat çeken bir husus ise bu madde ile beraber Meclisin bir noktada hilafet ve saltanatın vazifelerini de deruhte ettiği görülmektedir.⁴¹ Bu maddenin aslında 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanununun bir öncüsü olduğu söylenebilir. Bu kanunun ilk üç maddesi ise şöyledir: “*Madde 1- Hakimiyet bilâ kaydü şart milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir.*”

Madde 2- “*İcra kudreti ve teşrii salahiyeti milletin yegâne ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisinde tecelli ve temerküz eder.*” Madde 3: “*Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükûmeti “Büyük Millet Meclisi Hükûmeti” ünvanını taşır.*”⁴² Burada Meclise biçilen rol artık önemli ölçüde değişmiştir ve icra kudreti ve kanun çıkarma salahiyeti milletin tek temsilcisi olan Meclise verilmiştir. Böylece bir noktada önceleri ısrarla üzerinde durulan hilafet ve saltanat da geri plana itilmeye başlamıştı.

Bunun yanında Mustafa Kemal Paşa önderliğinde kurulmuş olan Müdafaa-i Hukuk grubu, kendisini Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin devamı niteliğinde göstermesi, başka bir grubun yine bu adı almasının da önünü açmıştır⁴³. Buradan anlaşılacağı üzere, klikleşmiş mecliste bir noktada psikolojik savaş ortamı da mevcuttu. Çünkü Meclisin kuruluşundan önce var olan Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri olumlu bir hava oluşturmuş olacak ki birbirine muhalif iki grup da bu ismi almaya kalkışmıştır. Sonrasında ise Meclis,

⁴⁰ Samet Ağaoğlu, (1981), *Kuva-yı Milliye Ruhu, Birinci Büyük Millet Meclisi*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 285.

⁴¹ Ferhat Koca, (2000), “Son Dönem Osmanlı Aydınlarının Hilafet Tartışmaları”, içinde: *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Siyaset ve Değer Tartışmaları*, editör: Ferhat Koca, Yeni Arayışlar Platformu Kitapları 4, İstanbul, Rağbet Yayınları, s. 286.

⁴² Teşkilatı Esasiye Kanunu, (1921), 3. Tertip Düstur, Cilt: 1, s. 196, Ceridei Resmîye, 1-7 Şubat 1337, Kanun No:85, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa21.htm>, (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2015).

⁴³ Güneş, a.g.m., s. 118

bu grupların birbiri ile olan mücadeleleri ile doludur. Muhalif grupların hareket tarzlarına ve tartışmalarına bakıldığında, Mustafa Kemal Paşa'nın projeksiyonları hakkında büyük endişeler taşıdıkları görülmektedir. Bu yüzden de engelleme girişimlerinde bulunmuşlardır⁴⁴.

Bu engelleme girişimlerinin en hararetlilerinden birisinin Mustafa Kemal Paşa'nın başkomutanlığa seçilmesi ve görev süresinin uzatılması konusunda yaşandığı göze çarpmaktadır. Kütahya-Eskişehir savaşlarının sonrasında Türk ordusunun almış olduğu mağlubiyet ve geri çekilme sonrası Sakarya Savaşı'na hazırlanırken Mustafa Kemal Paşa'nın ordunun başına geçirilmesi gündeme gelmişti. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın ordunun başına geçmesini istemeyen muhalif gruplar seslerini yüksek perdeden çıkarmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa'nın belirttiğine göre ordunun başına geçmesini isteyenlerin bir kısmı da zaten ordunun yenileceğini Mustafa Kemal Paşa'nın itibarının sarsılacağını düşünmekteydiler. Diğer taraftan ordunun başına geçmesini istemeyen bir kısmı ise bunun son çare olarak düşünülmesi gerektiğini, o an için böyle bir noktada olmadıklarını ifade etmektedirler. En son başka bir grup vardı ki bunlar da Mustafa Kemal Paşa'nın bir galibiyet alacağını beklemekteydiler. Mustafa Kemal Paşa bir önerge verip başkomutanlığa talip olduğunu bildirmiştir. Ancak bunun için 3 ay süreyle meclisin bütün yetkilerini kullanma istediğini ifade etmiştir. Bu isteği olumlu bulanlar olduğu gibi karşı çıkanlar da olmuştur. Nihayetinde Mustafa Kemal Paşa'ya bu yetkileri veren kanun 5 ağustos 1921 günü yapılan 2 gizli oturumdan sonra kabul edilmiştir. Ancak burada ilgi çekici nokta oylamaya katılan herkes olumlu rey vermiş iken, bu katılanların sayısı sadece 184'te kalmıştır⁴⁵. Ancak Karnap'ın (2004) milletvekili yaş ortalamalarını verdiği yerde ifade ettiğine göre 1921 bahar ayına gelindiğinde 82 milletvekilinin çeşitli sebeplerle vekillikten ilişkisi kesilmiş ve geri kalanların sayısı 335 olarak belirlenmiştir.⁴⁶ Bu durumda 151 milletvekilinin oturuma hiç katılmadıkları görülmektedir.

⁴⁴ Güneş, a.g.m., s. 119

⁴⁵ Nermin Gümüştalan, (2012), " Milli Mücadele Dönemi ve Sonrası Mustafa Kemal Paşa'nın Seçim Yolu ile Almış Olduğu Görevler", *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi / KSU Journal of Social Sciences*, 9 (2), s. 136-137.

⁴⁶ Huriye Karnap, (2004), "I. ve II. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Trabzon Milletvekilleri (Biyografi Ve Faaliyetleri)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Konya, s. 54-55.

Mecliste gündem yapılan konulardan bir tanesi de Kütahya-Eskişehir muharebelerinde geri çekilmiş olan ordunun durumunun nazara sunulmasıydı. Askerlere giyecek ve içecek gitmediği için firar etme teşebbüsünde olanların varlığından söz edilmekteydi. Hatta suyu ve çarığı olmayanlardan bahisler açılmaktaydı. Bu durumda ordunun toparlanması ve moral bulması için bazı değişikliklere ihtiyaç vardı. Daha da ötesi Ankara'nın bile düşebileceği endişesi yaşanmaktaydı. Bu güçlükleri aşabilmek için de Mustafa Kemal Paşa'nın mutlaka göreve getirilmesi gerektiği konuları işlenmeye başlamıştı.⁴⁷ Görüldüğü üzere ordunun durumu ve Ankara'nın düşme ihtimali üzerine milletvekillerine korku salınarak aslında bir noktada Başkumandanlık kanununu daha hızlı geçirmenin hesabına girişmişlerdi.

Karnap'ın (2004) belirttiğine göre mecliste toplamda 437 milletvekili bulunmaktaydı. Bunlardan 197'si I. Grup, 118'i II. Grup ve 122'si bağımsızları oluşturmaktaydı. Ancak bunlar her ne kadar grup kursalar da bazı konularda grup halinde karar veremedikleri gibi, aynı konuda diğer grubun bazı üyeleri ile de ortak fikre gelebilmişlerdir⁴⁸. Ancak burada ilginç olan oylamaya sadece 184 milletvekilinin katılması ve onların oylarıyla karar verilmesidir. Aslında bu, o zamanların karanlıkta kalan bir noktadır. Çünkü bu konuda birçok kanun görüşmelerinde tartışmanın devam ettiği görülmektedir.

Öncelikle meselenin Kanun-i Esasi üzerinden başladığı görülecektir. Bu anayasanın 115 ve 116. Maddeleri şöyledir:

“115: Kanunu Esasinin bir maddesi bile hiçbir sebep ve bahane ile tatil veya icradın iskat edilemez.. 116: Kanuna Esasinin mevaddı mündericesinden bazılarının icabı hale ve vakte göre tagyir ve tadiline lüzumu sahih ve kat'i görüldüğü halde zikri ati şerait ile tadili caiz olabilir. Şöyle ki Heyeti Vükelâ veya Heyeti Âyan veya Heyeti Mebusan tarafından işbu tadile dair bir teklif vukubulduğu halde evvelâ Meclisi Mebusanda azayı mürettebenin sülûsan ekseriyetile kabul olunur ve kabul Meclisi Âyanın keزالik sülûsan ekseriyetile tasdik edildikten sonra iradei seniye dahi o merkezde sudur eder ise tadilâtı meşruha düsturülamel olur ve Kanunu Esasinin dali iteklif olunan bir maddesi berveçhi meşruh müzakerati

⁴⁷ Ahmet Emin Yaman, (1992), “Başkumandanlık Kanunu, Atatürk Yolu”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, Cilt 3, Sayı 9, s. 89.

⁴⁸ Karnap, a.g.e., s. 63.

lâzimesinin icrasile iradei seniyesinin suduruna kadar hüküm ve kuvvetini kaip etmeksizin meriyülicra tutulur.”⁴⁹

Günümüz Türkçesi ile anlaşılması oldukça zor olan bu metnin 15. maddesi Kanun-i Esasi'nin bir maddesi bile hiçbir sebep ve bahane altında uygulanmama gibi bir durumla karşı karşıya kalamayacağını bildirmektedir. Orijinal metinde yazılmış olan “icradın” kelimesi ise “icradan” anlamına geliyor olsa gerektir. Anayasanın 116. maddesi ise “sülusan ekseriyet” diye bir tabir kullanmıştır ki bu da 3 bölümün çoğunluğu şeklinde bugünkü Türkçeye sadeleştirilebilir. Bunun anlamı ise üçte iki çoğunluk demektir. İşte bu kanun maddesi meclislerde alınacak kararların öncelikle Meclis-i Mebusan'da üçte iki çoğunlukla kabul edilmesi gerektiğini sonra Ayan Meclisinde aynı şekilde çoğunlukla kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. En sonunda ise padişahın kabulü ile beraber kanun maddesi geçerli olabilecektir. Ayrıca meclislerden geçtikten sonra, padişahın kabulüne kadar geçecek olan sürede kanun maddesinin geçerli olduğu ifade edilmiştir.

22 Ağustos 1909 tarihine gelindiğinde ise bu anayasanın mezkur maddelerinin nazara alındığı ve işleyemeyeceği noktasındaki özür beyanı ile beraber “Heyet-i Ayan Kararnamesi” adı altında bir kanun çıkarılmıştır. Günümüzdeki adıyla kanun hükmünde kararname olarak nitelendirilebilecek bu kanunun tam ismi şöyledir: “7 Zilhicce Tarihli Kanun-ı Esasi'nin Bazı Mevadd-ı Muaddelesine Dair Kanun.”⁵⁰

Yine ağır bir Osmanlıca ile yazılmış olan bu kanunun giriş kısmında Kanun-i Esasi'deki üçte iki çoğunluk hatırlatılmaktadır. Ancak mevcut durum itibariyle Meclis-i Mebusan'da bulunan kanunların çok fazla olması ve bu iş yükünü kaldıramayacak durumda olmasını bir özür beyan olarak ifade etmişlerdir. Kanun-i Esasi gibi bir anayasanın baştan sona tetkikinin o günün şartlarına tekrar uygun hale getirilmesinin bu kadar iş yükü içerisinde bulunan Meclis-i Mebusan'a ağır geleceğini ifade etmiştir. Ancak o günün şartlarında Meşrutiyet ortamında bazı maddelerin de değiştirilmesi gerektiğinin altını çizerek değişikliği bu şekilde kararname ile yapmış olduklarını ifade etmişler ve Meclis-i Mebusan'ın Kanun-i Esasi'yi o günkü şartlara göre tekrar almasının ileri bir tarihe ertelendiğini söylemişlerdir. Değişiklik yapılan üçüncü madde burada ele alınan konu ile yakından alakalıdır. Kanunun 1876 tarihindeki şekli şöyledir: “MADDE 3.- Saltanatı Seniyei Osmaniye hilâfeti kübrayı İslâmiyeyi haiz

⁴⁹ <http://www.anayasa.gen.tr/1876ke.htm>, (Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2015)

⁵⁰ <https://yenianayasa.tbmm.gov.tr/docs/1876/1876-1/1876-1-degisiklik.pdf>, (Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2015)

olarak sülalei âli Osmandan usulü kadimesi veçhile ekber evlada aittir. 1909 tarihli değişiklikte ise bazı eklemeler yapılmıştır:

“Üçüncü Madde — Saltanat, Seniyye-i Osmaniye Hilâfet-i Kübrâ-yı İslâmiyet’i haiz olarak sülâle-i Âi-i Osman’dan usûl-ı kadimesi veçhile ekber evlâda aittir. Zat-ı hazret-i padişah-i hin-i cüluslarında Meclis-i Umûmîde ve Meclis müctemi değilse ilk ictimanda şer’-i şerif ve Kanun-ı Esasi ahkâmına riayet ve vatan ve millete sadakat edeceğine yemin eder.”

1876 tarihli maddede anlatılmak istenen şey, eskiden beri gelenek olarak geri haliyle saltanatın, Osmanlı hanedanındaki en büyük evlada ait olduğunun altı çizilmiştir. 1909 yılında yapılan ekleme ile beraber, padişahın tahta geçmesi sırasında meclis toplanmış halde değilse sonraki ilk toplantısında şeriat hükümlerine ve Kanun-i Esasiye riayet ederek vatan ve millete sadakat edeceğine yemin edeceği belirtilmiştir. Burada da görüleceği üzere meclis toplantılarının her zaman istenildiği şekilde mümkün olmadığı bir durum ortaya konulmuş böylesi bir durumda nasıl hareket edileceği kanun maddesi ile tespit edilmiştir. İşte bu noktada zaman içerisinde aynı mesela defalarca gündeme gelecek ve mecliste istenen sayının sağlanamaması durumu çokça vuku bulduğu için üzerinde bir karara varılmaya çalışılacaktır.

Birinci dünya savaşı sonrası şartlarda, gerek bazı milletvekillerinin hastalığı ve yaşlılığı gerekse bazılarının sürgünde olmaları sebebiyle istenen sayıya ulaşamamış olması sebebiyle aynı meselenin 2 Şubat 1920 tarihinde meclis-i Ayanda görüşüldüğü göze çarpmaktadır. Mecliste ele alınan tahrir aşağıdaki gibidir:

“Nizamname-i Dahilin 22 nci maddesi mucibince; Mecliste müzakereye ibtidar eylemek için Aza-yı mürettebenin nisfından bir ziyadesi bulunmak icap eder. Fakat Aza-yı mürettebenin bazıları esbab-ı mücbirre saikasıyla Meclise iştirak edemeyecek bir vaziyette olduğundan, Hey’et-i Umûmiyyede nisab-ı ekseriyyetin husulü taassür eylemektedir. Binaenaleyh, cereyan-ı müzakereyi sekteden vikaye eylemek üzere ekseriyet meselesinin Kanun-u Esasi Encümenince tezekkür lüzumunu arz ederiz.”⁵¹

Meclisteki konuşmalar da anlaşıldığı şekliyle Rıza Paşa’nın teklifi o anda İstanbul’da mevcut bulunan ve meclis toplantılarına katılması kabil olan toplam milletvekillerinin yarısından bir fazlasıyla ictima edilmesi şeklindedir. Bu kanun teklifine değişik itirazlar o da baş göstermiştir. Özellikle mevcut milletvekillerinin üçte iki çoğunluğunun aranmasının

⁵¹ <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MECLISIYAN/mad04ic01c001/mad04ic01c001ink005.pdf>, (Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2015)

kanuni esasiye aykırı olacağını bildirenler olmuştur. En sonunda alınan karar ile beraber bu meselenin encümene havale edilmesi kararlaştırılmıştır.

Yukarıda da geçtiği üzere, Nisab-ı Müzakere kanununda ele alınmış ve benzer sebepler orada da zikredilmiştir. Ancak bu kanunların uygulanmasında ortaya çıkan karışıklıklar meclis tutanaklarına yansıdığı şekliyle de çokça tartışılmıştır. Ancak bu kanunun uygulamasında sürekli olarak tartışılan mesele üçte iki çoğunluğu neye tekabül ettiği meselesidir. Kanun-i Esasi'nin belirlediği hükümlere göre meclisteki toplam vekil sayısının üçte iki çoğunluğu ile karar verilecek olmasına rağmen, Nisab-ı Müzakere kanunun ilgili maddesinde o anda hazır bulunan vekillerin üçte iki çoğunluğuyla karar verileceğine hükmedenler olmuştur ve bu mesele mecliste uzun uzun tartışılmıştır. Hatta aynı meselenin Teşkilat-ı esasiye Kanunu'nun görüşülmesi sırasında da ele alındığı ve kanuni esasi de gösterildiği şekliyle bu kanun geçemeyeceğini iddia edenlerin olduğu görülmektedir. Ancak buna karşı gelenler ise, mevcut meclisin diğerlerinin devamı olarak sayılmaması gerektiğini, olağanüstü şartlarda kurulmuş bir meclis olduğunu, dolayısıyla kendi verdiği kararların kendisini bağlayacağını ifade edenler olmuştur.⁵²

Aslında nisabı müzakereden toplam milletvekili sayısının üçte iki çoğunluğu anlaşılacak olsaydı hiçbir kanunun çıkma ihtimali söz konusu olmayacaktı. Bu noktada ilgi çeken bir meseleye yine Türkiye Büyük Millet Meclisinin Zabıt Ceridelerinde rastlamak mümkündür. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu müzakeresine takaddüm eden günlerde Kastamonu mebusu Halit Bey'in verdiği tahrir reddedilmiştir. Reddedilen bu tahririn orijinal metni şöyledir: “*Teşkilâtı Esasiye Kanununun müzakeresine sülûsanı ekseriyeti temin maksadıyla azayı kirama bir ay müddetle mezuniyet verilmemesi hakkında Kastamonu Mebusu Halit Bey ve rüfekasının tahriri ledelmüzakere reddedildi.*”⁵³

Kastamonu vekili Halit Bey ve arkadaşlarının kanunun müzakeresinde üçte iki çoğunluğun elde edilmesi maksadıyla milletvekillerine bir ay süreyle izin verilmemesi şeklindeki tahriri meclis içerisinde reddedilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere, meclis içerisinde birtakım milletvekilleri üçte iki çoğunluğu toplam vekiller olarak anlamakta iken,

⁵² Emin Memiş, (1988), “1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu Üzerine Doğan İlginç Bir Şekil Sorunu Tartışması ve İki Anayasalı Rejim Olgusu”, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi* 9.1-3, s. 217-218.

⁵³ T. B. M. M. Zabıt Ceridesi, Cilt 7, Devre 2, S. 17,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c007/tbmm02007002.pdf>, (Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2015)

diğerleri bunu toplananların üçte ikisi şeklinde anlamaktadırlar. Aslında milli iradenin en olgun şekliyle ortaya çıkacağı bu takririn reddedilmesi, bu kanunun o kadar vekilin hazır bulunması durumunda çıkamayacağı korkusundan kaynaklandığı hissini uyandırmaktadır. Diğer türlü böyle bir takririn reddedilmesini gerektirecek herhangi bir durum bulunmamaktadır. Aynı ceridede geçen şu alıntı yine dikkat çekicidir.

“Reis vekilleri ve Divan kâtipleri ve idare memurları intihabatında Çorum Mebusu İsmet Beyin 191 rey ile ikinci Reisvekâletine, Sivas Mebusu Rasim Beyin 193 ve Hakkâri Mebusu Asaf 192, İstanbul Mebusu Ali Rıza Beyin 188 rey ile idare memurluklarına, Zonguldak Mebusu Ragıp ve Adana Mebusu-Kemal Beylerin 189 zar rey ile Van Mebusu Hakkı, Bozok Mebusu, Avni Kângırı Mebusu Talât, Ergani Mebusu Kâzım Vehbi Beylerin 190 nar rey ile Divan Riyaset Kâtipliklerine intihabedildiği Makamı Riyasetten tebliğ olundu.”⁵⁴

Görüldüğü üzere üçte iki çoğunluk hiçbir zaman sağlanamamıştır. Çünkü 437 toplam sandalye ele alındığında üçte ikisi 292 ederken, mevcut milletvekili sayısı olan 335 ele alındığında üçte iki çoğunluk 223’e tekabül etmektedir. Bu durumda gerçekten de toplanan vekillerin üçte iki çoğunluğu aranır olmuştur. Bununla beraber de birçok kanun toplanan vekillerle çıkarılmış ve yukarıda geçtiği şekliyle de toplamın üçte iki çoğunluğunu sağlamak üzere vekillere izin verilmemesi meselesinin reddedildiği görülmüştür. Bu duruma geçen kanunlara hep 180-190 kişi aralığında oy verilmesi de şahittir ki kanunlar farklı yorumlanmış ve belirlenen hedefe doğru kullanılmıştır. Bu hedefler ise sonradan ortaya çıkacağı şekliyle yeni bir Cumhuriyetin kurulmasına kadar varmıştır.

Aslında burada anlatılan uygulamalar ve başka şekilde ortaya çıkmış icraatlar, muhalefetin Mustafa Kemal Paşa ve grubu hakkında hem çok fazla dikkatini çekmiş hem de muhalefet noktasında çok sertleşmesine sebep olmuştur. Öyle ki belli noktadan sonra, Mustafa Kemal Paşa'nın aslında saltanata ve hilafete göz diktiğini düşünen vekiller dahi olmuştur. Bunun yanında Kazım Karabekir ve Rauf Orbay gibi milli mücadelenin önde gelen firmaları dahi, Mustafa Kemal Paşa'nın ne yaptığı konusunda büyük endişeye

⁵⁴ T. B. M. M. Zabıt Ceridesi, Cilt 7, Devre 2, S. 17,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c007/tbmm02007002.pdf>, (Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2015)

düşmüşlerdir.⁵⁵ Mustafa Kemal Paşa'nın 20 Temmuz 1922 günü Büyük Taarruz öncesi Başkomutanlığın Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından süresiz uzatılması sonucunda yaptığı konuşma şöyledir:

“İkinci saadetini temin edecek olan husus, benim bundan üç sene evvel mukaddes davamıza başladığımız gün bulunduğum mevkie dönebilmekliğim imkânı olacaktır. Hakikaten milletin sinesinde serbest bir millet ferdi olmak kadar dünyada bahtiyarlık yoktur. Hakikatlere vakıf olan, kalp ve vicdanında manevi ve mukaddes hazlardan başka zevk taşımayan insanlar için ne kadar yüksek olursa olsun, maddi makamların hiç bir kıymeti yoktur.”⁵⁶

Armağan'a göre, bu konuşmanın içeriğinden anlaşılması gereken, Mustafa Kemal Paşa'nın böylesi olağanüstü yetkilerle donatılması karşısında bazı milletvekillerinin diktatörlüğe doğru gidildiği konusundaki endişeleri gidermek istemesidir. Bu noktada kendisinin dünyevi olarak herhangi bir makam beklemediğini ve zafer kazanıldıktan sonra milletin bir ferdi olarak siyasetten çekilip hayatına devam edeceğini bildirmiştir.⁵⁷

Aslında Mustafa Kemal Paşa'nın icraatları hakkındaki endişeler bunlardan ibaret değildir. Kazım Karabekir Paşa'nın hatıralarından ifade edildiği şekliyle, saltanatın kaldırılması noktasında Mustafa Kemal Paşa ile bir mutabakata vardıklarını, ancak hilafetin Osmanlı hanedanında kalacağını kararlaştırdıklarını söylemiştir. Ancak sonrasında 63 milletvekilinin imzasıyla hilafetin kaldırılmasına dair kanun tasarısı önüne gelince dördüncü maddede şunu görmüştür: “*Hanedan âl-i Osman madum (yok olan) ve tarihe müntekildir (devredilen).*” Osmanlı hanedanı olduğu gibi yok sayan bu hüküm karşısında endişelerini dile getiren Kazım Karabekir, Mustafa Kemal Paşa'ya daha önceki anlaşmalarının bu olmadığını ve hilafetin Osmanlı hanedanında kalacağını hatırlatmıştır. Aynı cümleyi Rauf Orbay görünce " Ne oluyoruz nereye gidiyoruz?" şeklinde bağırır ve tepkisini ortaya koymuştur. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa: "*Ben sizin endişenizi hak verdim. Durun, cümleyi silip tashih edeyim*" demiş ve hanedan-ı âli Osman kaydını silerek İstanbul'daki padişahlık şeklinde yazmıştır.⁵⁸

⁵⁵ Mustafa Armağan, (2007), *Efsaneler ve Gerçekler, Küller Altında Yakın Tarih 3*, İstanbul, Timaş Yayınları, s. 25.

⁵⁶ Armağan, a.g.e., s. 24.

⁵⁷ Armağan, a.g.e., s. 24.

⁵⁸ Uğur Mumcu, (1990), *Kazım Karabekir Anlatıyor*, İstanbul, Tekin yayınevi, s. 54-55.

Sonrasında ise meclis içerisinde Mustafa Kemal Paşa hilafeti ve saltanatı alıyor şeklinde dedikoduların yayıldığını ifade etmiştir. Bunun üzerine Kazım Karabekir, saltanatın kaldırılması ve hilafetin Osmanlıları'nda kalması fikrinde olduğunu ifade ederek tekrardan bir takrir hazırlama yoluna gitmiştir ve bunun için bir gün istemiştir. Bunun üzerine birçok milletvekili meclisi terk etmiş ve yapılan oylamada 132 kabul, 2 ret, 2 de çekimser oy kullanılmıştır. Toplam katılan sayısı 136 olduğu için bu kanun geçmemiş, nisap için 25 oya daha ihtiyaç olduğunu Kazım Karabekir Paşa'nın kendisi nakletmiştir⁵⁹. Burada ilginç olan o gün için 161 milletvekilinin nisap için kabul edilmiş olması, ancak bu sayıyı o anda sağlayamamaları olmuştur. Çünkü Mustafa Kemal Paşa'nın Müdafaa-i Hukuk grubu zaten bu sayıdan fazladır. Onlar içerisinde bile bu durumu kabul etmeyenler çıkmıştır. Devamında ise şöyle geçmektedir:

“Mustafa Kemal Paşa bu vaziyetten canı çok sıkılmıştı. Beni odasına çağırdı ve bu vaziyetin mânâsını sordu. Ben de şöylece söyledim: Memlekete olan bağlılığım ve size olan samimiyetim her zaman olduğu gibi şimdi de fikrimi apaçık söylemeye beni mecbur kılar. Meclisin ekseriyetini kayıp etmiş olması bir tezahürdür. Bu takrirle sizin hilâfet ve saltanatı almak olduğunuz kanaati belirlemiştir. Kök de salmaktadır, korkarım ki, bu takrir çarşamba günü içtimasında galiba daha az rey bulacaktır. Çok nazik bir iş üzerindeyiz. Hilâfet ve saltanatın hanedan değiştirilmesine karşı vakit vakit beliren tezahürün fiili bir şekilde inkılâbından (dönüşmesinden) korkarım. Garp halkı ve ordusu hakkında söz söyleme selâhiyetim yoksa da işin vahim bir neticeye varabileceğini temasa geldiğim mebusların hâlet-i ruhiyesi göstermektedir. “Ya fikren ve fiilen tezahürattan endişe ederek Şarktan geldiniz”, diye kızgın cevap aldım. Dedim ki:

“Evet, sizin Hilâfet ve Saltanatı almanız arzusunu haber aldım. Buna karşı şarkta emrivaki (oldubitti) beklemek ve zuhura gelecek tezahürat karşısında işin nerelere kadar varabileceğini kestiremediğimden halimize ve tarihimize karşı fikrimizi Büyük Millet Meclisi'nde beyan etmek ve daha önce sevgi ve saygı ile bağlı bulunduğum başkomutanımı ikaz etmek istedim.”⁶⁰

Buradan anlaşılacağı üzere Mustafa Kemal Paşa'nın projeksiyonunda çizdiği yol birçoklarını endişelendirmiş ve bu endişeler dalga dalga yayılarak Kazım Karabekir Paşa'ya

⁵⁹ Mumcu, a.g.e., s. 56.

⁶⁰ Mumcu, a.g.e., s. 56- 57.

kadar varmıştır. Bunun üzerine de Kazım Karabekir Paşa Şarktaki görevinde oldubittileri beklemek yerine, Ankara'ya gelip Mustafa Kemal Paşa'yı ikaz etmek istemiştir.

Kazım Karabekir Paşa, yukarıda alıntısı yapılan Mustafa Kemal Paşa'nın 22 Temmuz 1922 tarihinde yaptığı konuşmayı hatırlatarak, bazı milletvekillerinin endişelerini dile getirmektedir. Endişe eden milletvekilleri, Kazım Karabekir Paşa'yı araya sokarak tarihte yapılmış olan konuşmanın gereğini Mustafa Kemal Paşa'nın yapmasını istemişlerdir. Ancak burada dikkat çeken başka bir husus, Mustafa Kemal Paşa'nın tarafında olan milletvekillerinin bir karşı atak olarak hilafete övgü meyanında Mustafa Kemal Paşa'nın bazı meclis konuşmalarını gündeme getirmiş olmalarıdır.⁶¹ Bu mücadeleden anlaşıldığına göre, hilafet meselesi o günkü mecliste çok fazla gündem olmuş ve kaldırılması noktasında büyük endişeler taşıyanlara karşılık, bu endişeleri gidermeye çalışanlar olmuştur.

Saltanatın kaldırılmasına ilişkin tahririn okunması üzerine Osmanlı İmparatorluğu'nun otokrasi ile beraber münkariz olduğuna dair madde ve diğerleri göze çarpınca Kazım Karabekir Paşa, Sakarya zaferinden sonra üç rütbe alarak mareşal olmuş ve sonrasında gazi unvanına kavuşmuş birisinin daha önce vaat ettiği şekliyle sine-i millete dönmesinin mümkün olmadığını gördüğünü ifade etmektedir. Bunun üzerine, Mustafa Kemal Paşa'ya saltanatı ilga etmek ve hilafeti Osmanlı hanedanına bırakmayı teklif etmiştir. Sonrasında ise cumhuriyet ilan edecek ve Mustafa Kemal Paşa, tarihi bir not almak ve maddi olarak ölünceye kadar cumhurbaşkanlığının nimetlerinden faydalanmak üzere, cumhurbaşkanlığına bir defalığına seçilecek, sonrasında kendisi istifa edecektir, şeklinde bir teklif götürmüştür. Ancak sonrasında bazıları, bu meseleyi büyütüp Kazım Karabekir'in cumhurbaşkanlığında gözünün olduğunu Mustafa Kemal Paşa'ya iletmişlerdi.⁶² Sonrasında yapılan görüşmelerde saltanatın kaldırılması ve hilafetin Osmanlı hanedanına verilmesi kararlaştırılmış ve bu haliyle de kanunlaşmıştır.⁶³

Saltanatın kaldırılması günü, Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı konuşmanın içeriğinde ise hilafeti göklere çıkaracak ve saltanatı yerecek ifadeler göze çarpmaktadır. Özellikle "fahri alem efendimiz cenabı peygamber, hazreti Ali kerremallahu veçhe, Huzeyfe radyallahü anh" gibi ifadeleri kullanılmış olması, bu metnin dini literatüre hakim kişiler

⁶¹ Mumcu, a.g.e., s. 57-58.

⁶² Mumcu, a.g.e., s. 60.

⁶³ <http://www.anayasa.gen.tr/1921ay.htm>, (Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2015)

tarafından hazırlandığını göstermektedir ki nihayetinde Ali Fuat Cebesoy bu meseleyi doğrular tarzda anılarında ele almıştır.⁶⁴

Aslında korku ikliminin oluşturulmaya çalışıldığına güzel bir örnek teşkil edecek mesele ise, saltanatın kaldırılması günlerinde yaşanmıştır. Çünkü Melis'te bazıları saltanat ve hilafetin birbirinden ayrılamayacağını ifade etmişler ve bu kanun maddesine itiraz etmişlerdir. Bunun üzerine milletvekillerine konuşan Mustafa Kemal Paşa, meselenin sunulduğu gibi kabul edilmesinin uygun olacağını, öbür türlü meselenin yine gelip bu noktaya dayanacağını ve saltanatın eninde sonunda kaldırılacağını ifade etmiştir. Ancak asıl vurucu cümlesi bunların sonunda gelmiştir: "İhtimal bazı kafalar kesilecektir..."⁶⁵ Buradan da anlaşılacağı üzere hem korku iklimi hem de psikolojik savaş devam etmektedir.

Aslında birçok insanda o günlerde ne olacağına Mustafa Kemal Paşa'nın ne yapmak istediğine dair korkular hat safhaya gelmiş olmasına rağmen, bu konuda iz sürmek çok büyük zorluklar getirmektedir. Bunun başta gelen nedeni ise sonradan bir ideoloji olarak ortaya çıkmış ve kendi kimliğini topluma kabul ettirmeye çalışmış olan Kemalist düşüncenin mensupları, tarihin bu dönemi ile ilgili ele aldıkları eserlerde bu şekilde korkuları el almaktansa, bu insanları hilafet yanlısı ve mürteci gibi aşağılayıcı ifadelerle yermiş olmaları ve o insanların korkularını önemsememeleridir. Ayrıca bu düşüncenin literatüre olabildiğince hakim olması ve başkalarının da bu meseleye çok girmemesi bu konunun takibini zorlaştırmaktadır. Gerek Kazım Karabekir gibi dönemin şahitlerinin ifadesi gerekse son dönemde yazılmış birkaç eser bu konuda insanların ne kadar korkular yaşadığını gözler önüne serecek mahiyettedir. Örneğin, Akyol'un (2008) şu ifadeleri meseleye ışık tutacak tarzdadır: "30 Ekim günü önergeler görüşülmeye başlanıyor. Başkan Mustafa Kemal ad okumak suretiyle Rıza Nur ve arkadaşlarının önergesini oylayacağını söylüyor, ama mecliste "karar yeter sayısı" bulunamadığı için görüşme 1 Kasım'a kalıyor."⁶⁶

Ancak Kazım Karabekir Paşa'nın anıları okunduğunda, meselenin sadece bu minval üzere dönmediği ve milletvekillerinin birçok endişeleri taşıdığı gözler önüne serilmektedir. Sonrasında meclis çalışmalarına bakıldığında, yine eskisi gibi hükümetin veya bugünkü adıyla icra vekilleri heyetinin istediğini istediği gibi çıkarması muhalif

⁶⁴ Akyol, a.g.e., s. 349.

⁶⁵ Akyol, a.g.e., s. 351.

⁶⁶ Akyol, a.g.e., s. 349.

olanlarda ciddi şekilde kaygılara sebep olmuştur. Bu problemlerin bir tanesine de Lozan'a gönderilecek heyette rastlanılmaktadır. O gün için bu heyeti kimin seçeceği konusu gündeme gelmiş ve hükümetin bunu neden seçtiği ve meclisin seçmediği muhalifler tarafından söz konusu edilmiştir. Ancak bu meselenin çok fazla tartışılmasının ardından yine Lozan'a gönderilecek heyeti hükümetin seçmesine karar verilmiştir.⁶⁷

Yine bu mecliste en sert tartışmaların meselesi üzerinde döndüğü görülmüştür. Özellikle muhalefet cephesi, Mehmetçik'in süngüsü ile kazanılmış toprakların masa başında kaybedilmesi şeklinde olan yorumlamış ve muhalefetin dozunu artırmıştır. Bu konuda özellikle kavga edenlerin başında Trabzon milletvekili Ali Şükrü Bey gelmektedir. Hatta bu kavgaların I. meclisin sonunu getirdiğini de söylemek mümkündür.⁶⁸ 1923 yılının mart ayında Mustafa Kemal Paşa meclisin yenilenmesi isteğini bugünkü meclis başkanı Rauf Bey'e ve gerekli adımların atılmasını istemiştir.

Ancak Rauf Orbay'ın anlattıklarına göre, meclis içerisinde birtakım milletvekilleri bulunmaktaydı ki bunlar zaman içerisinde mecliste ortaya çıkmış olaylara karşı ileri derece hassasiyet kazanmışlar ve Mustafa Kemal Paşanın bir diktatörlüğe doğru gittiği endişesini taşımışlardır. Bu endişelerinden dolayı da birçok konuyu uzlaşma olmayacak şekilde yokuşa sürmüşler ve meclisi işlemez hale getirmişlerdir. Bunun üzerine de Mustafa Kemal Paşa yeni bir meclis için seçime gidilmesi gerektiğini ileri sürmüştür.⁶⁹

Bu arada birinci meclisin önemli muhalif simalarından biri olan Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey, 1923 yılının mart ayının sonlarına doğru meclis toplantılarına gelmemeye başlamış, bunun üzerine de Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni Bey 29 Mart'ta meseleyi gündeme getirmiştir. Ali Şükrü Bey'in hayatından endişe ettiğini ifade edince, Rauf Bey de bir milletvekilinin kaybolmasının ciddiyle karşılanması gerektiğini ifade etmiş ve konunun araştırıldığını söylemiştir. Sonrasında ortaya çıkmıştır ki 27 Mart 1923 tarihinde Köşk Müfrezesi Komutanı Topal Osman Ali Şükrü Beyi öldürmüştür.⁷⁰

⁶⁷ Bengül Salman Bolat, (2013), "Tekin Demiraslan, Lozan Görüşmeleri Sırasında Mecliste Ortaya Çıkan II. Grup Muhalefeti Ve Basına Yansıması", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 53, (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), s. 33.

⁶⁸ Şevket Süreyya Aydemir, (1999), *Tek Adam Mustafa Kemal 1922-1938*, İstanbul, Remzi Kitapevi, s. 79-81.

⁶⁹ Feridun Kandemir, (1965), *Hatıraları Ve Söylemedikleriyle Rauf Orbay*, İstanbul, s. 124.

⁷⁰ Karnap, a.g.e., s. 88.

Kazım Karabekir'in anlattığına göre, 14 Ocak 1923 günü Mustafa Kemal Paşa ile beraber trenle İzmir'e giderler. O gün Mustafa Kemal Paşanın çok sinirli olduğunu Ali Şükrü Bey'in çıkaracağı gazete olduğunu ifade etmektedir. Sonrasında ise Mustafa Kemal Paşa “yakın yıkın” diye çıkıştı. Sonrasında ise Ali Şükrü Bey'in ortadan kaybolduğunu ve bunun üzerine ikinci grup milletvekillerinin kürsüden hükümete sert eleştiriler yöneltti ini aktarmaktadır. Bunun da ötesinde ali şükrü beyi öldüren kişinin Topal Osman olması ve aynı kişinin Mustafa Kemal Paşanın muhafız taburu komutanı olması Ankara'daki havayı daha fazla gerecek ve itimatsızlığa sebep olacaktır. Yine Karabekir'in aktardığına göre muhalif vekiller bu işi doğrudan Mustafa Kemal Paşa tarafından yapılmış olarak görmekteydiler.⁷¹

Ali Fuat Cebesoy'un olayla ilgili anlattıklarını bakıldığında Osman Ağa ve adamlarının katil olduklarının anlaşılması üzerine yakalanmalarının söz konusu olduğunu söylemiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın koruyucuları olan bölüğün yakalanmadan önce meclis muhafız taburu ile değiştirilmesi gündeme gelmiş ve bu taburu tarafından Topal Osman'ın yakalanarak adliyeye teslim edilmesine karar verilmiştir. Bunun için de öncelikle Mustafa Kemal Paşa ve eşi Latife Hanım'ın istasyonda bulunan binaya yerleşmeleri kararı verilmişti. Mustafa Kemal Paşanın istasyona inmesi ile beraber Osman Ağa ve arkadaşlarının tepelenmesine başlanmıştı.⁷² Bunun gibi birçok hatıradaki bahsi geçen bu olay, Ankara'da büyük bir korku ve panik havasını oluşturmuş hatta bazılarında göre Topal Osman öldürülmeden önce Çankaya'ya baskın yapmaya kalkışmıştır.⁷³

Ali Şükrü Bey'in cesedinin bulunmasından sonra meclis içerisinde çok büyük tartışmalar baş göstermiş ve ikinci grup milletvekilleri bu saldırının millete yapıldığını savunmuşlardır.⁷⁴ Böyle bir iklimin hakim olduğu Meclis'te de işler yolunda gitmediği için bir muhalefet son derece sertleştiği için bir değişime ihtiyaç duyulmuş ve neticesinde meclis kendini feshederek bu yılın Haziran'ında yapılacak olan seçimlerle yenilenmiştir.

Aslında birinci meclisin içerisindeki kavgalara bakıldığında siyasetin her türlü enstrümanı kullanılmış, ancak bunların içerisinde korkunun özel bir yeri olmuştur. Ancak

⁷¹ Mumcu, a.g.e., s. 66-77.

⁷² Ali Fuat Cebesoy, (1957), *General Ali Fuat Cebesoy'un Siyasî Hâtıraları*, Vatan Neşriyatı, s. 295.

⁷³ İpek Çalışlar, (2006), *Latife Hanım*, Doğan Kitap, s. 56.

⁷⁴ Ayşegül Demirden Yüzgeç, (2006), “Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı Ve Faaliyetleri (1920–1923)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Isparta, s. 78.

bu korkular sadece siyasi bir enstrüman olarak kullanılmakla kalmamış, o günün şartlarında herkesin içerisinde ileri derecede hissettiği bir duygu olarak varlığını sürdürmüştür. Son olarak da meclisin kapatılması ve işlerin daha kolay işlemesi için başka bir meclisin açılması noktasında, burada oluşan korku ortamı adeta bir gerekçe olmuş ve bütün bunların neticesinde Mustafa Kemal Paşanın öteden beri arzular olduğu Cumhuriyete geçişin önü açılmıştır. Ancak yeni meclise geçmekle beraber ortam birinci meclise göre biraz daha yumuşamış olsa bile nihayetinde bir takım muhalif hareketler kendini yine kendini göstermiştir. Bunun üzerine tekrardan korku ögesinin kullanılması gündeme gelmiştir.

Cumhuriyetin ilan edilmesinde ilk göze çarpan durum, Lozan'dan sonra 3 ay beklenmesi ve bu 3 ay boyunca muhalif çizgi benimsemeleri muhtemel olan Rauf Orbay ve Kazım Karabekir'in Ankara dışında oldukları bir günde ilan edilmesiydi. Böylece muhalefetlerinden korkulan kişiler cumhuriyetin ilanı sürecinden dışlanmış bir pozisyona düşürülmüşler cumhuriyet karşıtı olarak lanse edilmişlerdir.⁷⁵

Aslında sancılı durum sadece bundan ibaret değildi. İkinci meclis ile beraber muhalif kanat tasfiye edilmesine rağmen, yine de uzun noktasında birtakım fikir ayrılıkları bulunmaktaydı. Böyle bir ortamda hem ağır toplar sayılacak Kazım Karabekir ve Rauf Orbay'ın Ankara dışında olacağı bir gün seçilmiş hem de diğer vekillerle ilgili bazı girişimlerde bulunulmuştur. 14 Mayıs 2011 tarihli Türkiye Gazetesi'nde Yılmaz Öztuna'nın kaleme aldığı yazısında bu konuya değindi görülmektedir. Öztuna ya göre cumhuriyete geçiş sancılı olmuş, bu duruma muhalefet etmesi muhtemel olan vekillerin oturuma katılmamaları için haber gönderilmiş, bunun da ötesinde meclise gelmeleri için evlerinin önüne polis dikilmiştir.⁷⁶

Cumhuriyet için yapılan oylamanın dikkat çeken diğer bir yönü ise oturumun gece yapılması ve meclis toplantısının yarısının orada bulunmamasıdır. Yılmaz Öztuna'nın gazetede yazdığı yazısında ifade ettiği oturumun gece yapılması meselesi Akyol (2008) tarafından da teyit edilmektedir.⁷⁷ Bununla beraber oturumda hazır bulunan vekil sayısı 184

⁷⁵ Akyol, a.g.e., s. 429.

⁷⁶ Türkiye Gazetesi, 11 Mayıs 2011.

⁷⁷ Akyol, a.g.e., s. 429.

olarak Akyol (2008) tarafından verilmiştir.⁷⁸ Ancak TBMM zabıt cerideleri bu sayıyı 158 olarak tespit etmektedir.⁷⁹

Aslında bütün bu süreçlerin içinde korku ikliminin nasıl hâkim olduğu ve korku siyasetinin süreçlerde nasıl kullanıldığının bu çalışmada bahsi geçmesinin sebebi, süreçlerin birinci dereceden aktörü olan Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhuriyet gibi kritik bir aşamayı planlamasıydı. Hem bütün bu süreçlerden tek aktör olarak çıkmak hem de sonraki kültür devrimlerini gerçekleştirmek için Cumhuriyetin gelmesi kendisinin başa geçmesi kilit rol oynayacak bir durumdu. Görüldüğü üzere süreçler içinde birçok siyasi enstrümanı kullanarak adım adım istediklerini yaptırma gayretine girmiştir. Hatta öyle bir noktaya varmıştır ki bizzat en yakın arkadaşları bile endişe eder olmuştur. Özellikle saltanat ve hilafetin beraber kaldırılması isteği karşısında büyük endişeler ortaya çıkmış, bu endişeleri gidermek adına bazı girişimleri olmuştur. Hilafeti sonrasında kaldırması de gösterir ki o zamandan böyle bir hedefi vardı ancak şartlar ona müsait değildi. Bu durumda insanların korkularını izale edecek şekilde geri adımlar atmıştı. Bunun yanında kendisine muhalif olanlardan endişeleri olmuş ve onları bertaraf etme adına bazı siyasetler gütmüştür. Özellikle Ali Şükrü Bey hadisesinde görüleceği üzere muhalefetin açılımlarından yana rahatsız olmuş ve sonrasında cinayetlerle beraber ortaya çıkan korku ortamından faydalanarak artık mevcut muhalefetle işleminin imkânı olmadığını gördüğü meclisi feshetmiştir. Bu meclisin bu kadar sert muhalefete girişmesinin arkasında ise süreç içerisinde sürekli mevzi kaybetmeleri ve kanunların çok az vekil ile çıkmasıydı. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın bir diktatörlüğe doğru gittiği yönünde de endişeleri olduğu için onu dengeleyecek bir mekanizma kurmanın derdine düşmüşlerdi. Diğer taraftan Mustafa Kemal Paşa da kendi planlarının akamete uğrayacağı endişesini taşımış ve birinci meclis ile olmayacağını gördüğü yerde meclisi feshetme yoluna gitmiştir. Sonrasında çoğunluğunu kendi seçtiği milletvekilleri arasından bile kendi kurguladığı yönetim biçimine muhalefet edenler olmuş olsa gerektir ki onların Cumhurbaşkanlığı oylamasına gelmemeleri için bazı tedbirler almıştır. Aslında Türkiye'de birçok yetkileri bulunan Cumhurbaşkanının

⁷⁸ Akyol, a.g.e., s. 429.

⁷⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Cilt 3, Devre 2, 29 Teşrinievvel 1339, Pazartesi, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c003/tbmm02003043.pdf>, (Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2015)

seçilmesi meselesi o günden başlayarak, özellikle sistemin çok sıkışık olduğu dönemlerde, demokratik teamüllere çok da uygun olmayan yöntemlerin kullanılmasıyla yapılagelmiştir.

KAYNAKÇA

Ahmet Emin Yaman, (1992), “Başkomandanlık Kanunu, Atatürk Yolu”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, Cilt 3, Sayı 9, s. 89.

Ahmet Turan Alkan, (2006), II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset, Ufuk Kitap, s. 23.

Ali Fuat Cebesoy, (1957), General Ali Fuat Cebesoy'un Siyasî Hâtıraları, Vatan Neşriyatı, s. 295.

Âli Türkgeldi, (1984), Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi, Ankara, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay., s. 29.

Ayşegül Demirden Yüzgeç, (2006), “Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı Ve Faaliyetleri (1920–1923)”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lissans Tezi, Isparta, s. 78.

Barry Glassner, (1999), The Culture of Fear: Why Americans Are Afraid of the Wrong Things. New York, Basic Books.

Bengül Salman Bolat, (2013), “Tekin Demiraslan, Lozan Görüşmeleri Sırasında Mecliste Ortaya Çıkan II. Grup Muhalefeti Ve Basına Yansıması”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 53, (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), s. 33.

Charles Vere F. Townshend, (1920), My Campaign in Mesopotamia, London, Thornton Butterworth Ltd., s. 376-377.

Cyril Edwin Black, (1986), Çağdaşlaşmanın itici güçleri. Vol. 27. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 77.

David L. Altheide and R. Sam Michalowski, (1999), “Fear in the News”, The sociological quarterly, Vol. 40.3, pp.475-503.

David L. Altheide, (2002), “Towards a Mapping of the ‘E’ Audience.” In Postmodern Existential Sociology, edited by Joseph A. and John M. Johnson Kotarba, Thousand Oaks, Calif, Sage Publications, pp.41-62.

Dieter Duhm, (2009), Kapitalizmde Korku, Çev. Sargut Sölçün, İstanbul, Kırmızı Yayınları, s.52-58.

Doğan Cüceloğlu, (1998), İnsan Ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları, İstanbul, Remzi Kitabevi, s.264.

Emin Memiş, (1988), “1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu Üzerine Doğan İlginç Bir Şekil Sorunu Tartışması ve İki Anayasalı Rejim Olgusu”, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi 9.1-3, s. 217-218.

Ferhat Koca, (2000), “Son Dönem OsmanlıAydınlarının Hilafet Tartışmaları”, içinde: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Siyaset ve Değer Tartışmaları, editör: Ferhat Koca, Yeni Arayışlar Platformu Kitapları 4, İstanbul, Rağbet Yayınları, s. 286.

Feridun Kandemir, (1965), Hatıraları Ve Söylemedikleriyle Rauf Orbay, İstanbul, s. 124.

Frank Furedi, (1997), Culture of Fear: Risk-Taking and the Morality of Low Expectation, London, Cassell.

Gürkan Fırat Saylan, (2014), "İstanbul'un Resmen İşgali (16 Mart 1920)", Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, Cilt 11, Sayı 41, s. 17.

Gwynne Dyer, (1972), "The Turkish Armistice of 1918: 2. A Lost Opportunity: The Armistice Negotiations of Moudros," Middle Eastern Studies, Vol:8, s. 31

Halis ÇETİN, (2004), "Özgürlüğe Karşı Güvenlik: Hayek'in "Kölelik Yolu" Eserini Yeniden Okumak", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, s. 3.

Hamdullah Suphi Tanrıöver, (1968), Anılar, İstanbul, Menteş Kitabevi, s. 280.

<http://www.anayasa.gen.tr/1876ke.htm>, (Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2015)

<http://www.anayasa.gen.tr/1921ay.htm>, (Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2015)

<http://www.etimolojiturkce.com/arama/korku>, (Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2015)

<http://www.nisanyansozluk.com/?k=kork-&lnk=1>, (Erişim Tarihi: 28 Temmuz 2015)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=tdk.gts.54eef19c8eec99.36999762, (Erişim Tarihi: 28 Temmuz 2015)

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MECLISIA YAN/mad04ic01c001/mad04ic01c001ink005.pdf>, (Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2015)

<https://yenianayasa.tbmm.gov.tr/docs/1876/1876-1/1876-1-degisiklik.pdf>, (Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2015)

Huriye Karnap, (2004), "I. ve II. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Trabzon Milletvekilleri (Biyografi Ve Faaliyetleri)", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, s. 54-55.

İhsan Güneş, (1981), "I. Türkiye Büyük Millet Meclisinde II. Müdafaa-i Hukuk Grubunun Programı (II. Grub'un)", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt: 14 Sayı: 25, s. 117-118.

İhsan Şerif Kaymaz, (2008), "Mondros: Bir Ateşkesin Tahlili", 21. Yüzyıl Dergisi, Ekim/ Kasım /Aralık Sayısı, s. 255.

İlber Ortaylı, (1999), İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 86

İpek Çalışlar, (2006), Latife Hanım, Doğan Kitap, s. 56.

Kemal H. Karpat, (2012), Türk Demokrasi Tarihi, 3. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, s. 119.

Kemal H. Karpat, Akile Zorlu Durukan ve Kaan Durukan, (2002), Osmanlı Modernleşmesi: Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus, İmge Kitabevi, s. 16-18.

M. Şükrü Hanioglu, (2008), A Brief History of The Late Ottoman Empire, Princeton, Princeton University Press, s.102.

Mustafa Armağan, (2007), Efsaneler ve Gerçekler, Küller Altında Yakın Tarih 3, İstanbul, Timaş Yayınları, s. 25.

Nermin Gümüşalan, (2012), " Milli Mücadele Dönemi ve Sonrası Mustafa Kemal Paşa'nın Seçim Yolu ile Almış Olduğu Görevler", KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi / KSU Journal of Social Sciences, 9 (2), s. 136-137.

Nisabı Müzakere Kanunu, Ceridei Resmîye ile Neşir ve İlânı: 21 Şubat 1337 - No. 3

Özer İlbeyi, (2003). “Mütareke Ve İşgal Yıllarında Osmanlı Devletinde Görülen Sosyal Çöküntü Ve Toplumsal Yaşam”, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM, 14 (14), s.247-271.

Salahi R. Sonyel, (2010), Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, s. 13.

Same Ağaoğlu, (1981), Kuva-yı Milliye Ruhu, Birinci Büyük Millet Meclisi, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 285.

Selçuk Ural, (2002), “Ali Galip Olayı'nın Milli Mücadele Taraftarı Gazetelerdeki (İrade-i Milliye ve Albayrak) Yankıları”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Cilt: 8 Sayı: 29, s. 161.

Sigmund Freud, (2009), Uygarlığın Huzursuzluğu, Çev. H. Barışcan, İstanbul, Metis Yayınları, s.17.

Şevket Süreyya Aydemir, (1999), Tek Adam Mustafa Kemal 1922–1938, İstanbul, Remzi Kitapevi, s. 79–81.

T. B. M. M. Zabıt Ceridesi, Cilt 7, Devre 2, S. 17,
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c007/tbmm02007002.pdf>, (Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2015)

T. B. M. M. Zabıt Ceridesi, Cilt 7, Devre 2, S. 17,
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c007/tbmm02007002.pdf>, (Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2015)

T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, 24 Nisan 1336 (1920), Devre: 1, İctima: 1, Cilt 1, s. 2.

T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, 24 Nisan 1336 (1920), Devre: 1, İctima: 1, Cilt 1, s. 8-9.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Cilt 3, Devre 2, 29 Teşrinievvel 1339, Pazartesi,
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c003/tbmm02003043.pdf>, (Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2015)

Taha Akyol, (2008), Ama Hangi Atatürk, İstanbul, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık, s. 13

Teşkilatı Esasiye Kanunu, (1921), 3. Tertip Düstur, Cilt: 1, s. 196, Ceridei Resmîye, 1-7 Şubat 1337, Kanun No:85, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa21.htm>, (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2015).

Türkiye Gazetesi, 11 Mayıs 2011.

Uğur Mumcu, (1990), Kazım Karabekir Anlatıyor, İstanbul, Tekin yayınevi, s. 54-55.

Yair Neuman and Mor Levi, (2003), “Blood And Chocolate A Rhetorical Approach to Fear Appeal”, Journal of Language and Social Psychology, 22.1, pp. 29-46.

Zekeriya Türkmen, (2000), “30 Ekim 1918 Tarihli Mondros Ateşkes Antlaşmasına Göre Türk Ordusunun Kuruluş Ve Kadrosuna Bir Bakış”, OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), Sayı: 11, s. 630.

Zekeriya Türkmen, (2001), “İzmir'in İşgali Olayı Ve Yunanlıların XVII. Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp Ve Yağmalama Hareketi”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 10, s. 123.